

Каркач П. Координация деятельности правоохранительных органов государств – членов Европейского Союза. В статье рассматриваются ключевые вопросы координационной деятельности правоохранительных органов государств – членов Европейского Союза. При этом главное внимание уделяется таким международным органам, как Европол и Евроюст. При тщательном анализе их деятельности обращается внимание на их возникновение и роль в координационной деятельности национальных правоохранительных органов стран – членов Европейского Союза, в том числе и Украины. Исследуются и обсуждаются вопросы об учреждении такого нового общеевропейского органа, как Европейская прокуратура. Создание такого органа предусмотрено Конституцией Европейского Союза. Исследование этих положений имеет особое значение для решения вопроса о приведении национального законодательства в соответствие с законодательством Европейского Союза

Ключевые слова: страны – члены Европейского Союза, координация, Европол, Евроюст, Европейская Конституция

Karkach P. Coordination Among law Enforcement Agencies of the Member States of the European Union. The article deals with the key questions of co-ordinating activity of law enforcement authorities of European Union states-members. It concentrates largely on such international bodies as Europol Eurojust.

The author pays attention to their origin and role in co-ordinating activity of national law enforcement authorities of countries-members of European Union and Ukraine. The questions of establishing of such new all-European body, as public prosecutor European officer are investigated. The creation of such body is provided by the European Union constitution. The research of these positions has the special value for the decision of question about bringing a national legislation over in accordance with the legislation of European Union.

Key words: members of the European Union, coordination, Europol, Eurojust, the European Constitution

УДК 351.74 : 343.1

М. Конетюк

Нормативно-правові аспекти визначення поняття правоохоронного органу й правоохоронної діяльності

У статті аналізуються нормативно-правове визначення правоохоронного органу та правоохоронної діяльності, юридична література щодо визначення ознак правоохоронної діяльності, яка здійснюється від імені й за дорученням держави відповідними уповноваженими на це службовими особами та органами й реалізується у сфері правовідносин між громадянами й державою за допомогою спеціальних інститутів – правоохоронних органів.

Ключові слова: правоохоронний орган, правоохоронні й правозахисні функції, правоохоронна діяльність.

Постановка наукової проблеми та її значення. Наукове дослідження правової природи правоохоронного органу й правоохоронної діяльності є предметом вивчення не лише представників юридичної науки, а й практичних працівників правоохоронних, правозахисних та судових органів.

Загальновідомо, що в державному механізмі України правоохоронні органи є особливою інституцією, яка реалізовує покладені на них Конституцією та законами України функції у взаємодії з іншими і державними, і недержавними органами. Одночасно інститут правоохоронних органів виступає важливим складовим елементом державної системи України зі здійснення правоохоронної й правозахисної діяльності.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Визначення сутності, поняття, ролі й місця правоохоронних органів в системі державних органів, як і правоохоронної діяльності, є об'єктом і вітчизняних, і зарубіжних юристів-науковців, а також практиків, зокрема О. М. Бандурки, А. І. Берлача, Ю. М. Грошевого, К. Ф. Гуценка, Л. М. Давиденка, П. М. Каркача, М. В. Косюти, І. Є. Марочкіна, М. І. Мельника, В. Півненка, В. Я. Тація, В. В. Сташиса, М. І. Хавронюка та ін.

Незважаючи на це, питання законодавчого визначення поняття і правоохоронного органу, і правоохоронної діяльності є проблематичним, що й визначає актуальність теми наукового дослідження.

Формулювання мети та завдань статті. Мета статті – дослідження вітчизняного та зарубіжного законодавства, розробок науковців із визначення поняття правоохоронного органу, насамперед як кримінально-правової категорії та оптимізації правоохоронної діяльності як важливого завдання правової держави, якою має бути Україна, що припускає вдосконалення відповідної наукової бази й розвиток теорії визначення правоохоронної діяльності.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Загальновідомо, що функції держави стосовно суспільства – це основні напрями його діяльності, націленої на вирішення загальних справ усіх суб'єктів суспільства, а тому перед державою стоїть одне з основних завдань: забезпечення свободи, безпеки та власності (правова функція). А призначенням права є регулювання й охорона суспільних відносин. Охоронна функція права – це обумовлений соціальним призначенням напрям правового впливу, націлений на охорону загальнозначущих, найважливіших суспільних відносин, їх недоторканність. І цю функцію права реалізовує охоронна або правоохоронна діяльність держави.

Правоохоронна діяльність має давню історію, а термін «правоохоронні органи» є одним із найуживаніших у праві, але в Україні ще не склалося чітке уявлення про його зміст, насамперед через відсутність його законодавчого визначення. Розвиток теорії та практики зумовив появу в кримінальному праві терміна «правоохоронний орган», який був уведений у 1991 р. до Кримінального кодексу України 1960 р. (Указ ПВР № 647-12 від 18 січня 1991 р. – статті 189-1, 189-2, 189-4, 189-5, 190-1 [4] – у новому КК України 2001 р. – статті 342, 343, 345, 347, 348 [8, с. 159–162]). Уведення цього терміна в КК обумовлено прагненням законодавця забезпечити захист працівників правоохоронних органів, підкреслюючи тим самим їхню суспільно корисну діяльність.

У зв'язку з використанням у чинному кримінальному законодавстві цього терміна (не розкриваючи його) та недостатньою спробою законодавця його визначення, яке дається в єдиному на сьогодні Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 р. (із відповідними подальшими змінами від 11 грудня 1998 по 16 жовтня 2012 р.), де наведено перелік правоохоронних органів, незавершеність якого очевидна.

Згідно зі ст. 2 цього Закону, до правоохоронних органів віднесено прокуратуру, органи внутрішніх справ, Служби безпеки, військової служби правопорядку Збройних сил України, митні органи, органи охорони державного кордону, Державної податкової служби, органи й установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державної контрольно-ревізійної служби, рибоохорони, державної лісової охорони та інші, які здійснюють правозастосовні й правоохоронні функції [5]. Це підкреслюється тим, що до правоохоронних органів законодавець відносить «інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції», а тому, безумовно, виникає необхідність законодавчого визначення поняття «правоохоронний орган».

Утім неповнота переліку не викликає ніяких сумнівів, оскільки слід узяти до уваги те, що окремі правоохоронні функції виконуються багатьма державними органами поряд із розв'язанням основних завдань, а правозастосовні функції здійснюються практично всіма без винятку державними органами. В Україні немає жодного державного (і не тільки державного) органу, який би у своїй діяльності не застосовував правові норми.

І, як слушно зауважує А. І. Берлач, механічне включення таких різних за своїми завданнями, функціями та повноваженнями органів не розв'язує зазначену проблему, більше того – створює умови для різного тлумачення правових норм, що особливо загострює ситуацію в правозастосовній сфері. Варто наголосити, що наведений законодавцем перелік правоохоронних органів не є вичерпним, що не характеризує вказаний нормативно-правовий акт як ефективний засіб правового регулювання правоохоронної діяльності [1, с. 10–14].

Стосовно питання про визначення поняття «правоохоронні органи», то воно було й на сьогодні є дискусійним. Немає однозначності в його розумінні не лише в теоретиків, а й серед практиків – працівників самих правоохоронних органів. Відсутнє й конституційне закріплення цього поняття та системи правоохоронних органів. У чинній Конституції України поняття «правоохоронні органи» зазначено лише раз, у ч. 3 ст. 17, де спеціальне завдання стосовно забезпечення державної безпеки й захисту державного кордону покладається на відповідні військові формування та правоохоронні органи держави, організація й порядок яких визначені законом [7, с. 9].

На сьогодні в правовій літературі існує декілька точок зору щодо розуміння понять «правоохоронний орган» і «правоохоронна діяльність».

Окремі науковці (О. М. Бандурка, С. Лихова та інші), даючи визначення терміна «правоохоронний орган», характеризують правоохоронні органи як систему органів, які уповноважені здійснювати нагляд і контроль за точним та неухильним додержанням законів усіма громадянами, посадовими особами, підприємствами, установами й організаціями, забезпечувати правопорядок, застосовувати засоби державного примусу до правопорушників, стверджуючи, при цьому, що правоохоронними органами є всі державні органи, певною мірою наділені правоохоронними функціями, а також, що до цієї системи входять не тільки державні органи, а й громадські організації (наприклад профспілки, державні інспекції) [10, с. 6–8; 16, с. 4–76].

Представники другої ідеї (М. В. Косюта, М. І. Мельник, М. І. Хавронюк та інші) вважають, що правоохоронними органами є виключно державні органи. Однак і в них немає єдності поглядів: одні науковці пропонують розуміти під правоохоронними органами всі державні органи, наділені певними повноваженнями в галузі контролю за додержанням законності й правопорядку (широке визначення), а також боротьби зі злочинністю та яким для цього надано повноваження застосовувати передбачені законом заходи примусу (державного – авт.) й перевиховання правопорушників (суд, органи прокуратури, внутрішніх справ, безпеки (вузьке визначення)) [9, с. 11; 11, с. 31–32]. У межах цієї концепції існує ще одна позиція згідно з якою суддя не є представником правоохоронного органу. Очевидно, що ця позиція заслуговує підтримки, тому що, згідно зі ст. 2 вказаного вище Закону, судді не є працівниками правоохоронних органів. Про це йдеться і в Постанові Пленуму Верховного Суду України (№ 8 від 26 червня 1992 р. (зі змінами від 3 грудня 1997 р.) «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів») [14].

Я. Кондратьєв, В. Ковальський та інші науковці до правоохоронних органів відносять лише органи прокуратури, досудового слідства й дізнання, котрі безпосередньо діють у межах кримінального судочинства засобами, установленими кримінально-процесуальним законодавством України, ведуть боротьбу зі злочинністю, а всі інші державні органи, які охороняють право, діють у межах адміністративної, дисциплінарної, цивільно-правової відповідальності, за межами кримінального судочинства відносять до правозахисних органів [15, с. 6–8]. Подібну позицію займають й інші науковці, котрі до правоохоронних органів, крім суду, прокуратури, органів досудового слідства, Служби безпеки, МВС, відносять ще й адвокатуру, органи нотаріату та Уповноваженого Верховної Ради з прав людини.

В. Півненко з такою позицією визначення терміна «правоохоронний орган» категорично не погоджується, називаючи спробу розширення цього поняття за рахунок віднесення правозастосовної, контрольної й деяких інших видів державної діяльності, пов'язаної зі зміцненням правового режиму в країні, до правоохоронної безперспективною, оскільки це – різні види діяльності державних органів, а терміни, якими вони позначаються, не є синонімами та мають неоднакове лексичне значення. Він також зазначає, що не менш вразливою є й точка зору щодо обмеження правоохоронної діяльності колом державних органів, які ведуть боротьбу з порушеннями законів, що тягнуть юридичну відповідальність у сфері публічного права (злочинами та правопорушеннями адміністративного характеру, уключаючи так звані фінансові й адміністративно-господарські санкції) або ведуть боротьбу зі злочинністю засобами кримінально-процесуального характеру [13, с. 41].

Слід відзначити, що законодавець намагався покласти край суперечкам стосовно віднесення недержавних органів, установ, підприємств та організацій до правоохоронних органів, прийнявши у 2003 р. Закон України «Про основи національної безпеки України», у ст. 1 якого зазначається, що правоохоронні органи – це органи державної влади, на які Конституцією й законами України покладено здійснення правоохоронних функцій, але йому не вдалося це зробити [6].

У юридичній літературі має місце й таке визначення поняття «правоохоронного органу»: це юрисдикційний орган, уповноважений державою виконувати в установленому законом порядку функції або завдання з охорони права, правопорядку, розслідування або запобігання порушенням права, відновлення порушеного права, захист національної (державної) безпеки, підтримання правопорядку, забезпечення законності.

У різноманітній діяльності держави одне з центральних місць займає розв'язання завдань із захисту прав і свобод людини, охорони прав та законних інтересів державних органів і недержавних організацій, боротьби зі злочинністю, яку виконують правоохоронні органи. І цей вид державної діяльності в юридичному аспекті називається «правоохоронною діяльністю». Однак щодо цього поняття серед фахівців також тривають активні дискусії. Так, досить поширеним є визначення правоохоронної діяльності як різновиду правозастосування, тобто виявлення правопорушень, розгляд відповідних юридичних справ і прийняття відповідних (законних) рішень щодо застосування заходів відповідальності.

О. Бандурка, К. Гуценко та інші науковці визначають правоохоронну діяльність як державну, яка здійснюється для охорони права спеціально уповноваженими органами через застосування юридичних заходів впливу в точній відповідності із законом і при неухильному дотриманні встановленого ним порядку [3, с. 10–14; 16, с. 6–8]. Тут, як бачимо, правоохоронна діяльність не зводиться тільки до правозастосування, а належить до виду державної діяльності й акцентується застосуванням юридичних заходів впливу.

П. М. Каркач, І. Є. Марочкін, Н. В. Сибільова та інші науковці під змістом правоохоронної діяльності розуміють (у широкому сенсі) охорону права від посягань, а у вузькому – спеціалізовану діяльність із правової охорони суспільних відносин, якою займаються спеціально утворені для цього органи держави – «правоохоронні органи» [12, с. 6]. Інші науковці правоохоронну діяльність визначають як державну правомірну діяльність, що полягає у впливі на поведінку людини або групи людей із боку уповноваженої державою посадової особи за допомогою охорони права, відновлення порушеного права, його виявлення або розслідування з обов'язковим додержанням установлених законом процедур для цієї діяльності.

Аналізуючи юридичну літературу, можна визначити характерні ознаки правоохоронної діяльності: це певний різновид суспільної й державної діяльності, яка здійснюється від імені та за дорученням держави відповідними уповноваженими посадовими особами та, реалізуючись у сфері взаємних правовідносин між громадянами й державою через свої інститути, виконує роль управлінсько-правових регулятивних функцій, приписуючи громадянам суспільно визначену діяльність і поведінку.

У контексті викладеного досить слушною є пропозиція Р. Білокона, що задля недопущення неоднозначного розуміння правоохоронних органів і правоохоронної діяльності уникнення суперечностей щодо віднесення того чи іншого органу до правоохоронного, уточнення та розмежування функцій різних правоохоронних органів, визначення порядку координації їхньої діяльності варто на законодавчому рівні врегулювати ці питання й закріпити це в Законі України «Про правоохоронні органи», у якому визначити загальні завдання, функції, принципи діяльності всіх правоохоронних органів, навести їх вичерпний перелік, правову основу їхньої діяльності, спеціальні завдання та повноваження конкретного правоохоронного органу [2, с. 50–51].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, потрібно й доцільно було б законодавчо визначити, по-перше, поняття правоохоронного органу; по-друге – систему правоохоронних органів, виходячи зі змісту правоохоронної діяльності та ознак правоохоронних органів.

Джерела та література

1. Берлач А. І. Принципи діяльності правоохоронних органів у контексті адміністративної реформи в Україні / А. І. Берлач // Кримський юрид. вісн. «Адміністративна реформа та проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів». – Сімферополь, 2008. – Вип. 2. – С. 10–14.
2. Білоконь Р. Поняття правоохоронних органів / Р. Білоконь // Вісник прокуратури. – 2012. – № 11. – С. 43–51.
3. Гуценко К. Ф. Правоохранительные органы: вопросы и ответы / К. Ф. Гуценко, М. А. Ковалев. – М., 1998. – С. 10–14.
4. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.uapravo.net/akty/postanowa-main/akt8phhh9v/page6.html>.
5. Закон України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/3781-12>.
6. Закон України «Про основи національної безпеки України» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
7. Конституція України. – Х. : Право, 2005. – 92 с.
8. Кримінальний кодекс України. – Х. : Одиссей, 2011. – 224 с.
9. Косюта М. В. Взаємодія правоохоронних органів у боротьбі зі злочинністю / М. В. Косюта // Вісн. прокуратури. – 2001. – № 6. – С. 11.

10. Лихова С. Про визначення поняття «правоохоронні органи» / С. Лихова // Радянське право. – 1984. – № 11. – С. 74–76.
11. Мельник М. І. Правоохоронні органи та правоохоронна діяльність : навч. посіб. / М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. – К. : [б. в.], 2002. – С. 19.
12. Організація судових та правоохоронних органів : підручник / за ред. І. Є. Марочкина, Н. В. Сібільової. – Х. : Одіссей, 2007. – 528 с.
13. Півненко В. Правоохоронна система України: визначення і функціонування / В. Півненко // Вісн. прокуратури. – 2003. – № 2. – С. 39–45.
14. Постанова Пленуму Верховного Суду України № 8 від 26.06.1992 р. (зі змінами від 03.12.1997 р.) «Про застосування судами законодавства, що передбачає відповідальність за посягання на життя, здоров'я, гідність та власність суддів і працівників правоохоронних органів» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0008700-92>.
15. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : навч. посіб. / за ред. Я. Кондратьєва. – К. : [б. в.], 2002. – С. 6–8.
16. Судебные и правоохранительные органы Украины : учебник / под. ред. А. М. Бандурки. – Харьков : [б. и.], 1999. – С. 6–8.

Копетюк Н. Нормативно-правовые аспекты правоохранительного органа и правоохранительной деятельности. В статье анализируется нормативно-правовое определение правоохранительного органа и правоохранительной деятельности, оптимизация которой является важнейшей задачей любого правового государства. На данное время в правовой литературе имеют место несколько точек зрения, касающихся понимания понятия «правоохранительный орган» и «правоохранительная деятельность». Анализируется юридическая литература относительно определения признаков правоохранительной деятельности, которая осуществляется от имени и по поручению государства соответствующими уполномоченными на это служебными лицами и органами и реализуется в сфере обоюдных правоотношений между гражданами и государством посредством своих специальных институтов – правоохранительных органов.

Ключевые слова: правоохранительный орган, правоохранительные и правозащитные функции, правоохранительная деятельность.

Kopetyuk M. Normative Legal Aspects of Law Enforcement Authority and Law-Enforcement Activity. The article focuses on the normative legal decision of law enforcement authority and law-enforcement activity which optimization is the major task of any legal state. Nowadays in legal literature there are few points of view concerning the comprehension of the concept «law enforcement authority» and «law-enforcement activity».

Legal literature is analysed in relation to the decision of signs of law-enforcement activity that comes true from the name and on the instructions of the state by the corresponding authorized agents on it by official persons and bodies and realized in the field of mutual legal relationships between citizens and state, by means of the special institutes - law enforcement authorities.

Key words: Law enforcement authorities, law functions, protective bodies functions, law enforcement activity.

УДК 343.85

І. Копотун

Види, джерела й способи отримання інформації для оцінки оперативної обстановки в кримінально-виконавчій установі

У статті досліджено види, джерела й способи отримання інформації для оцінки оперативної обстановки в кримінально-виконавчих установах. Обґрунтовано класифікацію оперативної інформації на види за змістом та наслідками, серед яких основними є інформація про: 1) зміни, що відбуваються в кількісному складі засуджених; 2) криміногенну характеристику засуджених; 3) кримінальну ситуацію у виправній колонії; 4) вилучені предмети; 5) міжособистісні конфлікти в середовищі засуджених. Володіння такими даними дає змогу прогнозувати криміногенну ситуацію в середовищі засуджених.

Ключові слова: оперативна обстановка, кримінально-виконавчі установи, криміногенна ситуація.

© Копотун І., 2013